

1. Obiekt

BASZTA PROCHOWA

305/3

2. Czas powstania

2 poł. XV w.

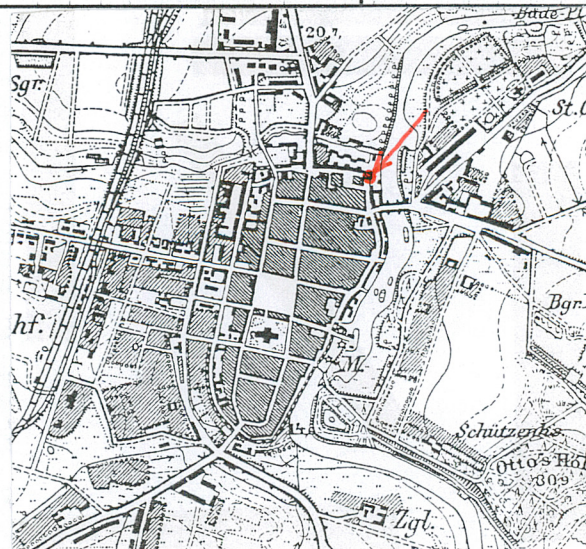
3. Miejscowość

G R Y F I C E

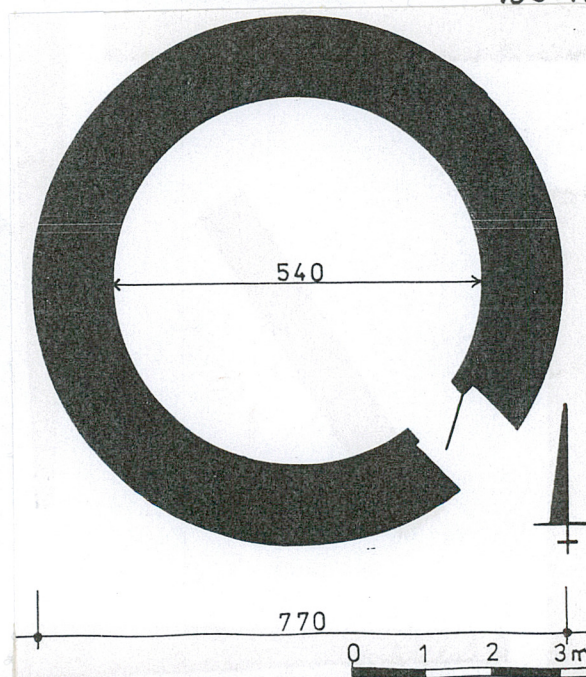
11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

1.

1890r.

4. Adres **Gryfice, p-ta 72-300
ul. Nadbrzeżna / Leśna**

nr działki **55**

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo **zachodniopomorskie**

powiat **Gryfice**

gmina **Gryfice**

6. Poprzednie nazwy miejscowości

**Greifenberg (do 1945 r.)
(Pulverturm)**

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975 r.

województwo **szczecińskie**

powiat **Gryfice**

8. Właściciel i jego adres

**Gmina Gryfice
Pl. Zwycięstwa 37
72-300 Gryfice**

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Rejestr zabytków

Nr **A-52** data **30.07.1955 r.**

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Miasto **Gryfice** lokowane w 1262 r. przez księcia Warcisława II lokacyjny (na prawie lubeckim); w 1264 r. książę Barnim I potwierdził przywilej lokacyjny - „*nova civitas Griphemberch*”. Układ przestrzenny miasta oparto na pierwotnym (przedlokacyjnym) założeniu owalnicowym, wytyczonym na osi N – S (z zakolem w części płn.-wschodniej).

Na przełomie XIII/XIV w. przystąpiono do budowy murów obronnych, które zastąpiły – wzniesione po lokacji – obwarowania drewniane. Najwcześniej wzniesiono mury w południowej i zachodniej części miasta. Przy wylotach dróg ustawiono trzy bramy: od południa – Wysoka, od północy – Kamienna, od wschodu (przy rzece) – Reska; oprócz w/w bram w murach istniały furty i czatownie. Z czasem do systemu obronnego wprowadzono basztę i przedbramia (basteje).

Ewidencjonowana baszta (prochowa) została wzniesiona – prawdopodobnie – w **2 poł. XV w.** Obiekt ulokowano w bezpośrednim sąsiedztwie Bramy Reskiej, nad rzeką (patrz panorama Lubinusa z 1717 r.), a lokalizacja wynikała z potrzeby zabezpieczenia portowego nadbrzeża Regi.

Basztę wzniesiono na „surowym korzeniu”, od jednego rzutu (a nie z przebudowanej czatowni) i pełniła ważny element fortyfikacji miejskich (na poziomie II kondygnacji połączona chodnikami z murami). Na przestrzeni wieków obiekt nie uległ większym zmianom; wg. panoramy Lubinusa (z 1717 r.) do baszty przylegały mury miejskie,
c.d. wkładka nr 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Orientacja

Gryfice jest to duże miasto gminne i powiatowe, położone w północnej części woj. zachodniopomorskiego, oddalone ok. 25 km od Morza Bałtyckiego i ok. 100 km na płn.-wschód od Szczecina. Miasto usytuowane na Równinie Gryfickiej, rozlokowane po obu stronach rzeki Regi. Gryfice posiadają dogodną komunikację drogową w kierunku: Kołobrzegu, Kamienia Pom. i Szczecina oraz linie kolejowa na trasie Szczecin – Kołobrzeg.

Sytuacja

Ewidencjonowany obiekt (Baszta Prochowa) zlokalizowany jest w płn.-wschodniej części układu staromiejskiego, w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Regi. Od wschodu i północy baszta otoczona ul. Nadbrzeżną, od zachodu doprowadzona ul. Leśna. Po pld.-zachodniej stronie baszty ulokowane współczesne, 4-pietrowe bloki mieszkalne. Teren wokół obiektu płaski, otwarty.

Materiał, technika, konstrukcja:

Posadowienie: obiekt osadzony – prawdopodobnie - na kamiennej podmurówce; cokół ceglany, architektonicznie niewyodrębniony.

Ściany: murowane z cegły ceramicznej (fot. 5, 7), o wążku gotyckim – polskim (sporadycznie wendyjskim), wykonane z cegły o wym. 29/31 x 14/14,5 x 9/10 cm. Fragmenty górnych części obu cylindrów (w tym dawny taras obronny z blankowaniem) przemurowane cegłą o mniejszych rozmiarach. Grubość ścian w przyziemiu wynosi ok. 120-140 cm; ściany górnego cylindra o przekroju ok. 100 cm. W sensie konstrukcyjnym oba cylindry łączą się za pomocą schodkowania i tromp. W górnych kondygnacjach obu cylindrów ściany licowane cegłą klinkierową (główek), która tworzyła tzw. efekty dywanowe, w formie krzyżujących linii (XXX). W dolnej części baszty rytmicznie rozmieszczone (w pionie co 1 m) otwory po maculcach pierwotnych rusztowań. Ściany nietynkowane, o staranym spoinowaniu (ok. 2 cm); w obrębie górnego cylindra fragmenty historycznie wtórnego tynku wapiennego.

Wnętrze nierozpoznane, niedostępne; ściany prawdopodobnie nietynkowane.

Stropy: prawdopodobnie drewniane, belkowe nagie.

Wieżba dachowa: prawdopodobnie drewniana, utworzona z promienistego układu półkrokwi, opartych na słupie środkowym i na kratownicy ułożonej na koronie murów.

Pokrycie: ceramiczna dachówka karpiówka, ułożona podwójnie („w koronkę”).

Podłogi: deskowe (powąta stropów).

Schody: dostawiane drabiny.

Stolarka drzwiowa: wtórna. W obu otworach (w części SE dolnego walca i SW górnego walca) drzwi 1-skrzydłowe, deskowe, na hakowo-pasowych zawiasach – fot. 6.

Stolarka okienna: brak. W baszcie zachowały się pierwotne, szczelinowe otwory strzelnicze (fot. 5), które rozmieszczone są głównie w górnych częściach obu cylindrów.

c.d. wkładka nr 1

14. Kubatura ok. 720 m ³	15. Powierzchnia zabudowy 46,5,3 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne baszta prochowa	17. Użytkowanie obecne obiekt nieużytkowany
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.) Pod kon. I. 90-tych wykonano nowe drzwi, uszczelniono spoinowanie ścian między obiema częściami baszty oraz uzupełniono niektóre wykruszenia cegieł.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Ogólny stan techniczny budynku należy określić jako zadowalający; brak widocznych zagrożeń konstrukcyjnych. W przyziemiu baszty niewielkie (mechaniczne) wykruszenia cegieł i nieznacznie zlacowane lico materiału ceramicznego. W obrębie przem-rowanych fragmentów ścian ubytki w spoinowaniu.	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Ewidencjonowany obiekt to średniowieczny relikw fortifikacji miejskich, jeden z najcenniejszych zabytków Gryfic. Baszta Prochowa wpisana jest do rejestru zabytków i podlega prawnej ochronie konserwatorskiej. Bezwzględnej ochronie podlegają: historyczna bryła, kształt dachu, forma architektoniczna oraz faktura i wystrój ceglanych ścian. Wskazana rewaloryzacja baszty, szczególnie w zakresie ujednolicenia kolorystyki ścian, uzupełnienia spoinowania i odtworzenia dywanowego wzoru pod okapami obu cylindrów.			

21. Akta archiwalne, źródła ikonograficzne i kartograficzne (rodzaj, nr i miejsce przechowywania)

Mapa sztabowa m. Gryfice (Greifenberg) z kon. XIX w. – kserokopia ze zbiorów BDZ w Szczecinie.

Plan m. Gryfice z 1939 r. – kserokopia z: F. Barran, Städte – Atlas Pommern, Rautenberg 1989.

Widok miasta wg. Lubinusa (1617 r.) i Baszta Prochowa (pocz. XX w.) – kserokopia z: H. Lemcke, Die Bau und Kunstdenkmäler des Regierungs – Bezirks Stettin, Bd. V, Stettin 1914 r.

23. Uwagi różne

Nr. neg. 41.441 - 41.445, 41.438, 41.440

24. Opracował: (imię, nazwisko, data, podpis)

tekst **mgr Waldemar Witek, BSiDK Sz-n, 01.2001 r.**

plany, rysunki **mgr Waldemar Witek, BSiDK Sz-n, 01.2001 r.**

zdjęcia, fotogr. **mgr Waldemar Witek, BSiDK Sz-n, 01.2001 r.**

miejsce przechowywania negatywów **WOSOZ w Szczecinie**

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

22. Bibliografia

H. Berghaus, Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenhaus Rügen, Th. II. Bd. VII, Berlin 1874.

H. Lemcke, Die Bau und Kunstdenkmäler des Regierungs – Bezirks Stettin, Bd. V, Stettin 1914 r.

E. Linette, Studium historyczno-urbanistyczne do planu zagospodarowania przestrzennego miasta Gryfice, Poznań 1958 (m-pis).

E. Lukas, Mury obronne województwa szczecińskiego, Szczecin 1967 (m-pis).

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach
(daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki

2 wkładki szczegółowe

1. Miejscowość GRYFICE	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) BASZTA PROCHOWA	5. Zawartość wkładki: tekst, panorama miasta z 1617 r., plan miasta z 1939 r., plan sytuacyjny, widok baszty z pocz. XX w.
2. Gmina Gryfice		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 12

u podstawy górnego cylindra znajdował się ganek, a zwieńczenie baszty miało formę wąskiego stożka z blankowaniem. Brak informacji funkcji baszty w okresie nowożytnym, tj. do 1945 r. Po 1945 r. obiekt jako trwała ruina, element zabytkowy w krajobrazie miasta; obecnie stanowi własność Gminy Gryfice.

W sensie historyczno-architektonicznym jest to baszta obronna, pełniąca pierwotnie funkcję prochowni. Budynek murowany, założony na planie koła, o cylindrycznej (zestopniowanej) bryle, z podziałem na 6 kondygnacji, nakryty niskim hełmem stożkowym.

c.d. rubr. nr 13**Rzut**

Baszta założona na planie koła, o średnicy 770 cm, z wejściem na wysokości II kondygnacji (od strony płd.-wschodniej). Wnętrze złożone z sześciu, jednakowych pomieszczeń (na górnych kondygnacjach o krótszej średnicy). Należy przypuszczać, że pierwotnie w dolnych kondygnacjach mieściła się prochownia, na wysokości murów obronnych ganek (pomost), a wyżej strzelnice, zaś u wierzchołka taras obronny.

Bryła

Budynek charakteryzuje się zwartą i smukłą bryłą, złożoną z dwóch, zestopniowanych i stojących walców, pomiędzy którymi znajduje się spadzisty obdaszek; baszta nakryta niskim hełmem ostrosłupowym. Wysokość całkowita wynosi ok. 1950 cm, przy czym obie części i poszczególne kondygnacje o zbliżonej wysokości.

Elewacje

Cylindryczna bryła baszty charakteryzuje się jednorodną kompozycją, wystrojem i fakturą ścian. Część dolna zaakcentowana rytmicznie rozmieszczonymi otworami po maculcach (belkach) rusztowań, z wejściem od strony płd.-wschodniej i otworami strzelniczymi od strony rzeki; pod okapem (od strony południowej) widoczny zarys pierwotnego wzoru (XXX) z glazurowanej cegły, który tworzył tzw. efekt dywanowy. Górny cylinder z otworami strzelniczymi rytmicznie rozmieszczonymi na obwodzie kondygnacji, przy zachowaniu układu „kowadełkowego”. Ściany nietynkowane, z dobrze zachowanym wątkiem muru gotyckiego, o częściowo zniekształconej – w wyniku przemurówek i tynkowania kolorystyce.

Wyposażenie

Z historycznego wyposażenia baszty zachowały się szczelinowe otwory strzelnicze.

Instalacje

Brak.

c.d. wkładka nr 2

Wkładkę założył: **mgr W. Witek, 01.2001 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

1614 r.

— Stadtplan von Greifenberg - Pommern —

Erläuterung.

- 1 Kreishaus
- 2 Rathaus
- 3 Amtsgericht
- 4 Finanzamt
- 5 Postamt
- 6 Gymnasium
- 7 Alte Schule
- 8 Marienkirche
- 9 Ev. luth. Kirche
- 10 Kathol. "
- 11 Neugast.
- 12 Synagoge
- 13 Kaserne, Feuerwache
- 14 Kreiskrankenhaus
- 15 St. Spiritus Hospital
- 16 Hospital Brötzer Str.
- 17 Reichsbahnhof
- 18 Kleinbahnhof
- 19 Hohes Tor
- 20 Steintor
- 21 Pulverturm
- 22 Mühlenwerke
- 23 Lohmühle
- 24 Hotel Bismarck
- 25 Kartoffeltröckn. Anlage
- 26 Molkerei
- 27 Hotel Fiß
- 28 Gasth. Staberow

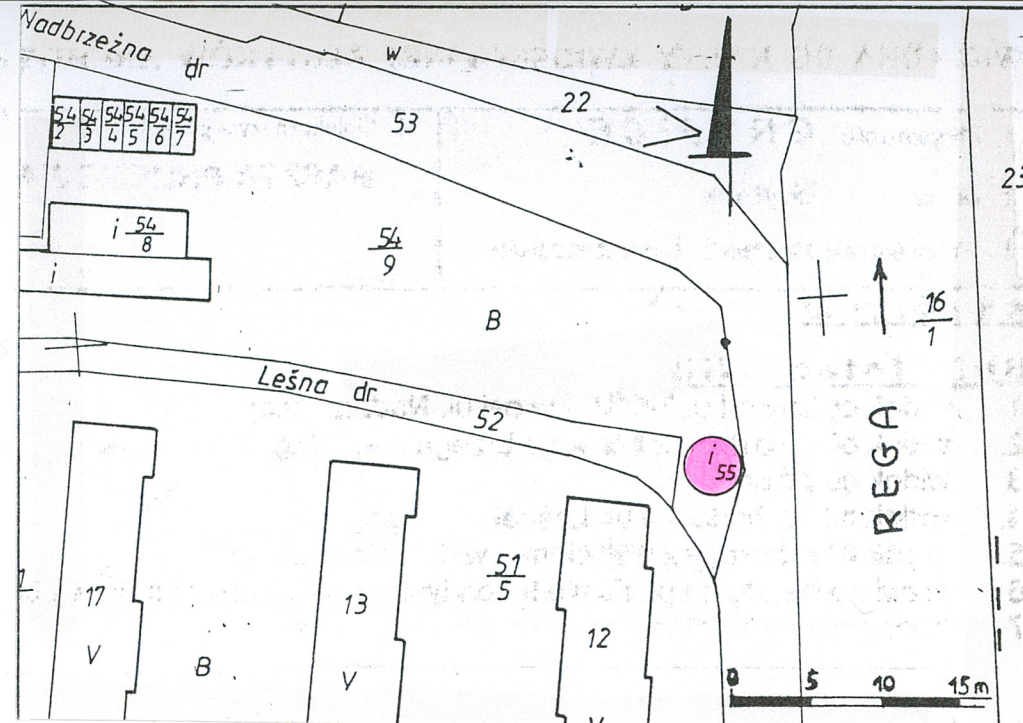
Kartogr.

Johs. Blumenberg
Hamburg 20
Eppendorferweg 244
Angefertigt:
Otto Mikkin - Hamburg 20

Nachdruck u. Verwelfältigung
verboten.

Maßstab 1:10000.

1939 r.

pocz. XX w.

1. Miejscowość GRYFICE	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) BASZTA PROCHOWA	5. Zawartość wkładki: tekst, foto
2. Gmina Gryfice		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13

Spis fotografii:

1. widok ogólny od południa – w osi ul. Nadbrzeżnej
2. widok od wschodu, z prawego brzegu rzeki Regi
3. widok od północy
4. widok od zachodu – z ul. Leśnej
5. górna część wieży z wejściem – widok od zachodu
6. drzwi do baszty na poziomie II kondygnacji (z dawnych murów obronnych) – widok od wschodu
7. fragment muru dolnej części baszty, z tzw. maculcami

Wkładka

Miejsce

2.

3.

4.

5.

6.

7.